

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи
Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

2025р.

**ПРОГРАМА
КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ДЛЯ ПОЛІГРАФОЛОГІВ
ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ-ПОЛІГРАФОЛОГІВ**

**Особливості проведення психологічних досліджень із
застосуванням поліграфа з метою забезпечення безпеки
об’єктів критичної інфраструктури**
(назва курсу підвищення кваліфікації)

Рівень вищої освіти освіта дорослих (післядипломна освіта)

Спеціальність С4 «Психологія»
(код і назва спеціальності (тей))

2025

Програма підвищення кваліфікації «Особливості проведення психологічних досліджень із застосуванням поліграфа з метою забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури». Одеса: ОНУ, 2025. 12 с.

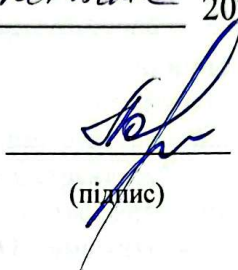
Розробники:

Ласунова С.В., к.пед.н., судовий експерт, завідувач відділу науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності ОНДІСЕ;
Морозова Т.Р., д.психол.н., судовий експерт, старший науковий співробітник КНДІСЕ, Президент Всеукраїнської асоціації поліграфологів;
Варнава У.В., к.психол.н., доцент кафедри соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова

Навчальна програма затверджена на засіданні Вченої ради ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 6 від «23» вересня 2025 року

Голова Вченої ради

(підпис)

Лариса ДУНАЄВА

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) факультету психології та соціальної роботи:

Протокол № 8 від «17» вересня 2025 р.

Голова НМК

(підпис)

Сидун І.В.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМИ	
Обсяг програми	60 год / 2 кредити ЄКТС
Форма підвищення кваліфікації	Очна (денна) / У змішаному форматі
Мета	Надати поліграфологам спеціалізовані знання, передові методики та унікальні практичні навички для високоефективного, правомірного та етичного застосування поліграфа в системі забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури. Метою є підготовка поліграфолога-експерта, здатного ідентифікувати та мінімізувати загрози (саботаж, шпигунство, тероризм, інсайдерські загрози, корупція) з боку персоналу, що має доступ до критичних систем, підвищуючи надійність, стійкість та безпеку цих об'єктів на національному рівні.
Завдання	1. Систематизувати та поглибити знання про психофізіологічні основи детекції брехні, акцентуючи на особливостях реакцій в умовах високої психологічної напруги та значущості інформації, характерної для об'єктів критичної інфраструктури. 2. Детально вивчити правову та нормативну базу України, що регулює функціонування та безпеку об'єктів критичної інфраструктури, зокрема, Закон України "Про критичну інфраструктуру" та інші відповідні нормативні акти, що стосуються використання поліграфа в цій сфері. 3. Ознайомитися з типологією об'єктів критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок, фінанси, водопостачання, охорона здоров'я, державне управління тощо) та їхніми специфічними вразливостями та загрозами. 4. Вивчити специфіку загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури: - Інсайдерські загрози: саботаж, шпигунство, витік державної та службової таємниці, корупція, диверсії зсередини. - Зовнішні загрози: підготовка до терористичних актів, диверсійно-розвідувальна діяльність, вербування персоналу. - Кіберзагрози: у контексті людського фактора (доступ, халатність, зловживання). 5. Надати поглиблені знання та практичні прийоми розробки та адаптації поліграфологічних тестів для: - Проведення спеціальних перевірок (при прийомі на роботу, доступ до державної таємниці, критичних систем). - Періодичних перевірок персоналу, що вже працює на об'єктах критичної інфраструктури. - Розслідування інцидентів (аварії, збої, несанкціонований доступ, витік інформації), що становлять загрозу для критичної інфраструктури. 6. Вдосконалити навички проведення передтестових бесід та післятестових інтерв'ю/опитувань з особами, які мають підвищені вимоги до безпеки та лояльності, враховуючи специфіку роботи з високоризиковим контингентом. 7. Навчити просунутим методам виявлення та протидії складним фізичним, психологічним, фармакологічним

	та технологічним формам протидії, застосовуваним професійно підготовленими особами (агентами, терористами). 8. Розвинути навички аналізу та інтерпретації поліграм з урахуванням високої ціни помилки та потенційних наслідків для національної безпеки. 9. Навчити ефективній підготовці та оформленню документації (звіти, висновки), що відповідають вимогам спеціальних служб, відомств та державних органів, залучених до забезпечення безпеки критичної інфраструктури. 10. Підкреслити особливості взаємодії з контррозвідувальними органами, службами безпеки, правоохоронними органами та іншими суб'єктами системи безпеки.
Напрями	Прикладна психофізіологія, інструментальна психодіагностика.
Перелік компетентностей, які вдосконалюються	Загальні компетентності (ЗК) ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК2. Здатність глибоко аналізувати інформацію, виявляти приховані фактори ризику та критично оцінювати поведінку досліджуваних осіб. ЗК3. Здатність працювати в умовах потенційної напруги та відповідальності. ЗК4. Здатність проводити дослідження без упереджень, базуючись виключно на об'єктивних даних. ЗК5. Дотримання принципу об'єктивності незалежно від зовнішнього тиску чи особистих переконань. ЗК6. Вміння аналізувати складні ситуації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та інтегрувати інформацію з різних джерел. ЗК7. Здатність інтегрувати поліграфологічні дані в комплексні стратегії національної безпеки та захисту критичної інфраструктури. ЗК8. Вміння розпізнавати найменші ознаки обману та прихованих намірів у висококваліфікованих та мотивованих суб'єктів. ЗК9. Здатність робити обґрунтовані висновки, усвідомлюючи їхній вплив на національну безпеку. ЗК10. Здатність встановлювати рапорт та ефективно взаємодіяти з різними категоріями персоналу, включаючи тих, хто має доступ до конфіденційної та секретної інформації. ЗК11. Здатність пристосовувати методики до специфіки різних видів об'єктів критичної інфраструктури та мінливого характеру загроз. Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК) СК1. Компетенція у проведенні спеціальних поліграфологічних перевірок для об'єктів критичної інфраструктури. СК2. Здатність ефективно застосовувати поліграф для оцінки лояльності, благонадійності та відсутності прихованих загроз у персоналу, що має доступ до критичних систем та інформації. СК3. Компетенція у виявленні інсайдерських загроз. СК4. Компетенція у використанні поліграфа для ідентифікації осіб, схильних до саботажу, шпигунства, корупції,

	несанкціонованого витоку інформації або терористичної діяльності. СК5. Компетенція щодо спеціалізованого тестування на наявність зв'язків з терористичними та диверсійними організаціями. СК6. Вміння розробляти та застосовувати тести для виявлення прихованої приналежності або співпраці з ворожими елементами. СК7. Компетенція у розпізнаванні та нейтралізації спроб маніпуляцій з боку осіб, що пройшли спеціальну підготовку (агенти іноземних спецслужб, терористи). СК8. Здатність надавати аналітичні звіти, які є цінним компонентом для прийняття рішень на високому рівні безпеки. СК9. Компетенція у роботі з державною таємницею та конфіденційною інформацією СК10. Здатність суворо дотримуватись режимних вимог при обробці та зберіганні інформації, отриманої під час досліджень. СК11. Здатність ефективно співпрацювати з СБУ, ГУР МО, підрозділами внутрішньої безпеки та іншими структурами, залученими до захисту критичної інфраструктури.
Програмні результати навчання	ПРН 1. Вміти планувати та проводити комплексні поліграфологічні дослідження для персоналу об'єктів критичної інфраструктури, включаючи спеціальні перевірки, періодичний скринінг та розслідування інцидентів. ПРН 2. Вміти розробляти та застосовувати високоспецифічні тести та питання, націлені на виявлення ознак шпигунства, саботажу, терористичних намірів, корупції або співпраці з ворожими суб'єктами. ПРН 3. Вміти проводити передтестові бесіди та післятестові інтерв'ю з особами, які володіють державною таємницею, з урахуванням психологічних та режимних вимог. ПРН 4. Вміти професійно виявляти та ефективно нейтралізувати складні фізичні, психологічні та фармакологічні протидії, які можуть застосовуватись агентами або терористами. ПРН 5. Вміти глибоко аналізувати та інтерпретувати поліграми, розпізнаючи навіть мінімальні реакції, що можуть вказувати на приховані загрози. ПРН 6. Вміти інтегрувати дані поліграфологічного дослідження з інформацією від інших підрозділів безпеки та контррозвідки для формування цілісної картини ризиків. ПРН 7. Вміти складати чіткі, обґрунтовані та юридично коректні звіти/висновки, що відповідають вимогам державних органів та можуть бути використані для прийняття рішень щодо допуску, перевірок або подальших розслідувань. ПРН 8. Вміти надавати фахові рекомендації керівництву об'єктів критичної інфраструктури та відповідним державним органам щодо використання поліграфа для підвищення рівня безпеки. ПРН 9. Вміти забезпечувати абсолютну конфіденційність та захист інформації, отриманої під час досліджень, дотримуючись найвищих стандартів інформаційної безпеки.

	ПРН 10. Вміти ефективно взаємодіяти з різними суб'єктами національної безпеки, забезпечуючи безперебійний обмін інформацією та координацію дій.
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка.
Місце виконання програми	За місцезнаходженням суб'єкта підвищення кваліфікації, місцезнаходженням замовника програми, місцем формування групи.
Мінімальна та максимальна кількість осіб в групі	3-30 слухачів.

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна (дистанційна) форма навчання	
Загальна кількість: кредитів – 2 годин – 60 змстових модулів – 2	Галузь знань <u>С - Соціальні науки, журналістика та інформація</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>С4 «Психологія»</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <u>Освіта дорослих (післядипломна освіта)</u>	Дисципліна вільного вибору	
		Рік підготовки:	
		Семестр	
		Лекції	
		24 год.	
		Практичні, семінарські	
		16 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		20 год.	
		Форма підсумкового контролю: Виконання індивідуального завдання	

3. ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Тема 1. Типологія об'єктів критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок, фінанси, водопостачання, охорона здоров'я, державне управління тощо). Специфіка загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури: інсайдерські загрози, зовнішні загрози, кіберзагрози.

Тема 2. Прийоми розробки та адаптації поліграфологічних тестів для: проведення спеціальних перевірок (при прийомі на роботу, доступ до державної таємниці, критичних систем); періодичних перевірок персоналу, що вже працює на об'єктах критичної інфраструктури; розслідування інцидентів (аварії, збої, несанкціонований доступ, витік інформації), що становлять загрозу для критичної інфраструктури.

Тема 3. Аналіз та інтерпретація поліграм з урахуванням високої ціни помилки та потенційних наслідків для національної безпеки. Оформлення документації (звіти, висновки), що відповідають вимогам спеціальних служб, відомств та державних органів, залучених до забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИКУМ ЗІ СКЛАДАННЯ ТЕСТОВИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб системи забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури

Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок формулювання чітких, об'єктивних та недвозначних інформаційних довідок/звітів за результатами дослідження, що відповідають вимогам спеціальних служб, відомств та державних органів, залучених до забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

4. СТРУКТУРА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна (вечірня) форма					
	Разом	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
Змістовний модуль 1. Специфіка психологічних досліджень із застосуванням поліграфа в системі забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури Тема 1. Типологія об'єктів критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок, фінанси, водопостачання, охорона здоров'я, державне управління тощо). Специфіка загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури:	30	24				6

інсайдерські загрози, зовнішні загрози, кіберзагрози. Тема 2. Прийоми розробки та адаптації поліграфологічних тестів для: проведення спеціальних перевірок (при прийомі на роботу, доступ до державної таємниці, критичних систем); періодичних перевірок персоналу, що вже працює на об'єктах критичної інфраструктури; розслідування інцидентів (аварії, збої, несанкціонований доступ, витік інформації), що становлять загрозу для критичної інфраструктури. Тема 3. Аналіз та інтерпретація поліграм з урахуванням високої ціни помилки та потенційних наслідків для національної безпеки. Оформлення документації (звіти, висновки), що відповідають вимогам спеціальних служб, відомств та державних органів, залучених до забезпечення безпеки критичної інфраструктури.						
Змістовний модуль 2. Практикум зі складання тестових опитувальників відповідно до потреб системи забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб системи забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок формулювання чітких, об'єктивних та недвозначних інформаційних довідок/звітів за результатами дослідження, що відповідають вимогам спеціальних служб, відомств та державних органів, залучених до забезпечення безпеки критичної інфраструктури.	30		16			14
Усього годин	60	24	16			20

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Вид самостійної роботи:

1. Самостійна робота з літературою.
2. Розробка тестових опитувальників.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

1	Протоколи взаємодії зі спеціальними службами (СБУ, ГУР МО), правоохоронними органами та іншими суб'єктами безпеки на об'єктах критичної інфраструктури. Особливості документування та зберігання інформації, що становить державну таємницю або службову інформацію з обмеженим доступом.	6
2	Типологія та психологічні портрети осіб, схильних до здійснення саботажу, шпигунства, терористичної діяльності або корупційних діянь на об'єктах критичної інфраструктури.	6
3	Розробка тестових опитувальників для виявлення ознак шпигунства, саботажу, терористичних намірів, корупції або співпраці з ворожими суб'єктами.	8
	Всього	20

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення навчального матеріалу використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, бесіда, обговорення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;
- методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Самостійна робота включає роботу з текстовим матеріалом та виконання індивідуальних практичних завдань.

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні навчального матеріалу здійснюється підсумковий контроль, який проводиться з метою визначення рівня підготовленості слухача з певних тем, розділів програми підвищення кваліфікації, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж курсів під час проведення аудиторних занять та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- програмний матеріал для практичних занять, який передбачений програмою;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений програмою.

Підсумковий контроль – виконання індивідуального завдання з розробки тестувальних опитувальників у програмному забезпеченні RUBICON відповідно до матеріалів кримінальних проваджень за різними видами економічних, корупційних та політичних розслідувань/

8. НАВЧАЛЬНО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Програма підвищення кваліфікації.
- Мультимедійні презентації.
- Комп'ютерні поліграфи: «RUBICON», «АХСІТОН» з відповідним програмним забезпеченням

9. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Вагіна О.В. Юридіко-психологічні особливості проведених опитувань з використанням поліграфа в органах МВС України: монографія. Харків: Факт, 2021. 187 с.
2. Валідні системи оцінювання для форматів тестів із запитаннями порівняння: довідковий матеріал /уклад. Алексєєва-Процюк Д.О., Гичка С.С. К., 2021. 40 с.
3. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: навчальний посібник / Т.Р.Морозова, Ю.М.Волкова, В.Б.Коба, К.О.Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.;Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.
4. ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. URL : <http://kp-ua.com/dovidka-problemy-v-roboti-natsionalnogo-standartu-v-ukrayini-dstu-8692-2016-poligrafy-tehnichni-umovy> (дата звернення 21.03.2025).
5. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання): довідник / уклад. В. Шаповалов, Д. Зубовський, Д. Алексєєва-Процюк, О. Гончарова. Київ: Освіта, 2018. 20 с.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5 (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України: веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення 21.04.2025).
7. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України. Затверджена Наказом МВС 28.07.2004 р. №842, зареєстрована в Міністерстві юстиції України Наказом № 1373/9972 від 27.10.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-04#Text> (дата звернення 24.02.2025).
8. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text> (дата звернення 15.01.2025).
9. Морозов О.М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці: монографія. Київ: Алерта, 2023. 402 с.
10. Морозов О.М. Поліграфні експертизи – психологічні чи психофізіологічні. *Антропологія*. Київ, 2023. Вип. 1. С 46-48.
11. Морозов О. М. Феноменологія зрадництва: розвідка – контррозвідка. К.: Атіка, 2013. 272 с.
12. Морозов О. М., Морозова Т. Р. Суб'єктність як передумова якісного розвитку української поліграфології. *Журнал «Інформаційна безпека людини, суспільства, держави»*. Київ, РВВ НА СБУ, №1-3 (28-30), 2022. С. 90-99.
13. Морозова Т.Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях: монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ: Алерта, 2023. 472 с.
14. Морозова Т.Р. Методичні прийоми створення тестових опитувальників із метою проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа. *Науковий вісник*. №80. Київ: Видавництво НА СБУ, 2021. С. 177-185.
15. Морозова Т.Р. Поліграми. Наочний посібник. Монографія-атлас. Київ: Бібліотека журналу «Антропологія», 2018. 50 с.
16. Морозова Т.Р. Поліграфологія: підруч. Харків: Естет Принт, 2019. 476 с.
17. Мотлях О.І. Поліграфологія. Підручник. К.: Освіта України, 2022. 550 с.

Додаткова

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
2. Закон України «Про Державне бюро розслідувань»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення 23.08.2022).
3. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2022).
4. Закон України «Про Національну поліцію»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 23.08.2024).
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 24.09.2024).
6. Закон України «Про розвідку»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
7. Мотлях О.І., Усіков І.П. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації): посіб. Київ: Освіта України, 2015. 210 с.
8. Тест Лугового на поліграфі поставили під сумнів: BBC News. URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2015/03/150309_litvinenko_inquiry_lugovoy_test (дата звернення 29.10.2023)
9. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques. *Polygraph*. 2011. 40 (4). P. 194-248. URL. https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/polygraph_404.pdf. (дата звернення 15.12.2020).
10. Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 4-rd Edition. 2022.87 p.
11. The Polygraph and Lie Detection / *National Research Council*, 2023. Washington, DC: The National Academies Press. 416 p. URL: <https://doi.org/10.17226/10420> (дата звернення 15.12.2023).